

Gabriel BĂRDĂȘAN
(Universitatea de Vest din
Timișoara)

Optimizarea dezvoltării competenței de comunicare profesională în limba română la studenții anului pregătitor

Abstract: (Optimising the acquisition of professional communication skills in Romanian by the students of the Preparatory year) The study we propose has as main goal the global analyses of a set of instruments and teaching contents used throughout the specialised language courses for the Preparatory year for acquiring and developing professional communication skills by foreign students learning Romanian. Professional communication skills represent one of the main objectives of the programme *Preparatory year of Romanian for foreign citizens*, in the context of language acquisition by people interested to study in Romania. Our study highlights the usefulness of teaching-learning specialised languages (discourses), at the courses of Romanian as a foreign language. The theoretical background of specialised languages (terminology) will be revalued through the means of the principles of foreign language didactics and of the norms which fundament the *Common European Framework of Reference for Languages*. The ideas on which our scientific work is based are sustained with examples taken from medical specific discourse.

Keywords: professional communication, specialized languages, Preparatory year, Romanian as a foreign language, medical discourse

Rezumat: Studiul pe care îl propunem urmărește analiza globală a unui set de instrumente și de conținuturi didactice utilizabile în cadrul cursurilor de limbaj specializat de la anul pregătitor pentru formarea și dezvoltarea competenței de comunicare profesională a studenților străini care învață limba română. Competența de comunicare profesională reprezintă una din finalitățile programului de studiu *Anul pregătitor de limba română pentru cetățenii străini* în condițiile achiziționării acestui cod lingvistic de persoane interesate să urmeze studii universitare în România. Studiul nostru scoate în evidență utilitatea predării-învățării limbajelor specializate în cadrul cursurilor de limba română ca limbă străină. Fundamentarea teoretică a limbajelor specializate din sfera terminologiei va fi reevaluată cu ajutorul principiilor didacticii limbilor străine și al normelor Cadrului European Comun de Referință pentru Limbi. Ideile pe care se sprijină demersul nostru de cercetare sunt ilustrate cu exemple de practici lingvistice și didactice specifice limbajului medical.

Cuvinte-cheie: comunicare profesională, limbaje specializate, an pregătitor, româna ca limbă străină, limbaj medical

1. Cadrul general

Tema lucrării pe care o propunem se înscrie în cadrul extrem de general al învățării și utilizării *limbilor*, ce pot fi considerate instrumente fundamentale pentru comunicarea socială clădită pe o *componentă* vădit *acțională*, pragmatică. Această abordare axată pe acțiune se află, de altfel, la baza *Cadrului european comun de referință pentru limbi* (în continuare CECRL), unde se face precizarea că cei ce învață și cei ce utilizează limbile „sunt considerați în primul rând drept actori sociali (membri ai societății), care au de îndeplinit anumite sarcini (acestea nu sunt exclusiv de natură comunicativă) într-o serie de circumstanțe date, într-un mediu specific, în cadrul unui domeniu particular de activitate” (CECRL 2003, 15). În această idee, același document propune o descriere sintetică a oricărei forme de utilizare sau învățare a unei limbi:

„Utilizarea unei limbi, inclusiv învățarea ei, cuprinde un șir de acțiuni îndeplinite de persoane care, în calitate de indivizi și de actori sociali, își dezvoltă un ansamblu de competențe generale, dar mai ales, o competență de comunicare bazată pe exploatarea mijloacelor lingvistice. Ei utilizează competențele de care dispun în contexte și condiții variate, conformându-se diferitelor constrângeri în vederea realizării activităților comunicative, care permit receptarea și producerea textelor pe anumite teme asupra unor domenii specifice, aplicând strategiile corespunzătoare cele mai adecvate, pentru îndeplinirea sarcinilor date. Controlul acestei activități de către interlocutori conduce la consolidarea sau modificarea competențelor.” (CECRL 2003, 15).

2. Conceptul de *competență* din perspectiva pragmaticii comunicării

Descrierea propusă în CECRL relevă aspectele de pragmatică a comunicării pe care le subsumează conceptul de *competență* și prin care se depășește perspectiva lui N. Chomsky asupra *competenței lingvistice*. Astfel, nu există doar o *competență* în sensul celei chomskyene, ci și una de tip pragmatic, concentrată asupra uzului (Liliana Ionescu-Ruxăndoiu *Narațiune și dialog în proza românească. Elemente de pragmatică a textului*, București, EA, 1991, *apud* Păduraru 2009, 56) și prezentă în cadrul situației de comunicare, unde se acordă atenție modalității de utilizare a limbii, relației dintre semnele lingvistice și vorbitori, contextului situațional și activității intersubiective ca practică socială (Rusu 2009, <http://www.limbaromana.md>). Termenul de *competență* și-a extins aria de cuprindere spre latura pragmatică fiind definit drept „complex de cunoștințe lingvistice, socioculturale și acte de comunicare cu ajutorul cărora subiectul vorbitor se exprimă” (Bălănescu 2001, 20). Ideea care a stat la baza lărgirii conținutului acestui concept a fost aceea că „producerea și interpretarea enunțurilor nu este guvernată numai de un sistem de reguli gramaticale, ci și de un sistem de norme și convenții determinate social și cultural” (Bidu-Vrănceanu *et alii* 2005, 121) cu toate diversificările posibile în limitele acestor cadre.

Din aceeași descriere propusă în CECRL și în corelație cu perspectivele cercetătorilor din sfera pragmaticii se evidențiază ideea că, în sfera interacțiunilor sociale, randamentul interacțional este condiționat de prezența *competenței de comunicare* ce valorifică resursele lingvistice însușite (competența lingvistică) și o serie de competențe generale. Aceasta are caracter incluziv, întrucât reunește cunoștințe, deprinderi și factori personali și comportamentali (atitudini, motivații, valori, credințe, stiluri cognitive, trăsături de personalitate) (CECRL 2003, 89-90). În mod evident actantul comunicării trebuie să stăpânească un set de *cunoștințe* (despre lume, cunoștințe socioculturale, conștientizarea interculturală) cu ajutorul cărora poate dobândi *deprinderi* complexe de comunicare, precum: exprimarea orală și scrisă într-o varietate de circumstanțe; adaptarea stilului de comunicare la cerințele situației; căutarea și interpretarea informației, formularea și susținerea unor argumente orale și scrise în mod convingător și coerent etc. Efectele corelării cunoștințelor lingvistice cu deprinderile de comunicare se vor regăsi și în planul *atitudinilor* comunicatorului. Deschiderea, receptivitatea la nou, cooperarea, dezinvoltura, spiritul de inițiativă sunt doar câteva dintre atitudinile implicate în competența de comunicare.

3. Competența de comunicare lingvistică și contextul educațional

Însușirea și dezvoltarea competenței de comunicare lingvistică nu poate face abstracție de contextul educațional în care se produce, astfel că este necesară o analiză particulară a oricărei situații de predare-învățare a unei limbi. Organizarea procesului de studiere a unei limbi trebuie realizată printr-o concordanță deplină între nevoile, motivațiile, particularitățile și resursele persoanelor care urmăresc acest obiectiv. Un program de predare-învățare a unei limbi are în vedere următoarele aspecte (CECRL 2003, 4-5): rațiunile care stau la baza învățării limbii de către o persoană (nevoia de a învăța o limbă), conținuturile lingvistice ce trebuie însușite pentru atingerea scopurilor, motivațiile care mobilizează resursele personale în procesul de învățare, identitatea personală și socio-profesională (vârsta, sexul, mediul social și nivelul de instruire), gradul de adecvare a pregătirii profesionale a profesorului, vastitatea și relevanța mijloacelor de învățare (tradiționale, tehnice și informatice), dozajul temporal necesar studierii unei limbi etc.

Corelarea acestor elemente ale contextului educațional se va reflecta în competențele pe care utilizatorul unei limbi le dobândește pe parcursul procesului de predare-învățare. Aceste competențe îi vor permite să facă față exigențelor comunicării, îndeplinind sarcini și activități comunicative în diverse contexte ale vieții sociale, ținând cont de condițiile și constrângerile proprii acestor contexte (CECRL 2003, 5). Activitățile comunicative ce vizează însușirea și dezvoltarea competențelor de comunicare se axează pe multiplele fațete ale comunicării (receptare, producere, interacțiune, mediere), se pot realiza atât în formă orală, cât și în forma scrisă și se înscriu în contextul unor domenii (destul de clar circumscrise): domeniul public (schimbările sociale ordinare), domeniul profesional (activitățile unui actor social și relațiile acestuia legate de exercițiul funcțiilor sale), domeniul educațional (actorul social se află într-un context de instruire cu scopul de a dobândi anumite cunoștințe sau deprinderi specifice) și domeniul personal (relațiile familiale, cât și practicile sociale individuale) (CECRL 2003, 19).

Astfel, orice program de predare-învățare a unei limbi se construiește în funcție de nevoile, motivațiile, caracteristicile cursantului, dar și în funcție de exigențele domeniului/domeniilor care îl motivează pe student să învețe o anumită limbă. Centrarea procesului de învățare în funcție de nevoile de comunicare din diverse domenii ale vieții sociale impune delimitarea unor obiective specifice și selecția unor conținuturi tematice adecvate.

Predarea și învățarea unei limbi impune configurarea procesului de achiziție lingvistică în funcție de răspunsul la două întrebări esențiale: *De se învață o limbă? Unde va fi ea folosită?*

Răspunsurile la aceste două întrebări se leagă, prioritar, de contextul comunicațional, de nevoia de comunicare într-un anumit domeniu al vieții sociale și profesionale, de aici rezultând și tipul de competență de comunicare pe care îl va forma un program de învățare a limbii.

Domeniile de utilizare a limbii (contextul comunicațional) solicită însușirea sau dezvoltarea unei competențe generale de comunicare lingvistică (pentru domeniul public și domeniul privat) și, alături de aceasta, a unei *competențe de comunicare*

profesională (pentru domeniul profesional și pentru domeniul educațional).

4. Competența de comunicare profesională

Învățarea unei limbi pentru a avea competențe de comunicare în domeniul educațional și ulterior în domeniul profesional implică, pe lângă abilitățile generale de comunicare lingvistică, și un set de achiziții lingvistice suplimentare (și nu puține) ce contribuie la o specializare a limbajului și a activităților comunicaționale specifice unui domeniu educațional și profesional. În acest context putem vorbi despre formarea unei *competențe de comunicare profesională/instituțională*. În acest caz, rațiunea utilizării competențelor de comunicare este aceea de a efectua anumite tipuri de activități care sunt asociate cu anumite situații interacționale instituționale (Plăcintar 2006, 28), de formare profesională sau de practicare a unei profesii. Aceste activități se desfășoară în orice cadrul profesional sau organizațional, adică într-un cadru formal care are la baza lui o pregătire profesional-acțională corespunzătoare.

Pentru ca interacțiunile cu caracter profesional să se poată concretiza și să-și poată atinge finalitatea este necesar ca în procesul de predare-învățare a unei limbi să se urmărească formarea unei *competențe de comunicare profesională* care implică orientarea cursanților spre achiziții lingvistice și pragma-lingvistice din aria limbajelor specializate.

Problema care decurge din acest obiectiv al formării competenței de comunicare lingvistică specializată/profesională se referă la conținuturile, mijloacele și strategiile prin care programele de învățare a unei limbi pot face transferul dinspre achizițiile comunicaționale din domeniul privat și public spre cele specifice domeniului educațional și profesional, deci din sfera interacțiunilor lingvistice cotidiene informale și formale spre interacțiunile specializate extrem de formale și standardizate. Acest aspect se corelează în context terminologic cu relația existentă între *limba comună* și *limbajele specializate*, aspect care nu poate fi ignorat în contextul didacticii limbilor străine. Astfel, un context educațional care urmărește să pregătească cursanții pentru folosirea unei limbi străine ca instrument de învățare și, ulterior, pentru o activitate într-un context profesional trebuie orientat spre învățarea limbii printr-o axare pe obiective specifice ce pot conduce spre conținuturi tematice profesionale, pertinente pentru nevoile, motivațiile și așteptările cursanților (vezi CECRL 2003, 50).

5. Competența de comunicare profesională: raportul *limbă comună* – *limbaje specializate*

Pentru a înțelege modul în care poate fi însușită și dezvoltată *competența de comunicare profesională*, trebuie să delimităm locul limbajelor specializate/profesionale în ansamblul limbii prin raportare la *limba comună*, precum și locul lor în actul comunicării lingvistice.

Limbajele specializate (Lsp) nu se pot defini decât prin raportare la *limba comună* (Lc). Cele două concepte se referă dominant la sistemul lexical al limbii, dar pot îngloba și alte compartimente ale acesteia, în măsura în care există diferențieri lingvistice și pragmalingvistice la nivelul acestora între comunicarea lingvistică cotidiană și comunicarea lingvistică profesională. *Limba comună* (Lc) reunește ansamblul formelor

lingvistice care, în contextul folosirii lor, nu se referă la nicio activitate specializată, spre deosebire de *limbajele specializate* (Lsp) care cuprind conținuturi lingvistice (mai ales termeni) utilizate în domenii de activitate specializate. Granița dintre limba comună și limbajele specializate nu este impenetrabilă. Astfel, o formă lingvistică poate să se întâlnească în același timp atât în limba comună, cât și în limbajele specializate, întrucât există diverse transferuri lexicale bidirecționale.

Raportul dintre limba comună și limbajele specializate a fost reprezentat de Guy Rondeau sub forma mai multor cercuri concentrice care reflectă *ansamblul lexical general al unei limbi*. Astfel, nucleului de conținuturi lingvistice, reprezentat de *limba comună*, i se adaugă ansamblul limbajelor specializate, care cuprinde trei *cercuri concentrice* (Guy Rondeau, *Introduction à la terminologie*, Paris, 1985, p. 25, *apud* Ploae-Hanganu 1992, 482):

1. *zona mitoniană* este cea mai apropiată de Lc și conține termeni care nu aparțin unui anumit domeniu în mod special, iar noțiunile pe care ei le reprezintă se apropie de sensurile pe care aceleași forme lingvistice le au în Lc;

2. *zona centrală a Lsp* cuprinde numărul cel mai mare de termeni ai limbajelor de specialitate;

3. *zona ansamblurilor ultraspecializate ale Lsp* cuprinde un vocabular ultraspecializat, provenit dintr-o cercetare de avangardă și o tehnică de vârf, care e folosit de un număr foarte restrâns de inițiați.

Ansamblul Lsp comportă subdiviziuni de importanță relativă, care reunesec mase lexicale mai mult sau mai puțin bogate și demarcate prin granițe între domenii. Aceste granițe sunt penetrabile în special pentru domenii de cercetare înrudite (ex.: domeniul științelor fizico-chimice, fizico-matematice etc.).

Deși această schematizare concentrică se referă la ansamblul general al limbii, aici se regăsește sintetizat, de fapt, întregul ansamblu tematic ale domniilor de activitate profesională, cu grad mai mic sau mai mare de specializare profesională, având în vedere legătura indisolubilă dintre termen și conceptul pe care îl desemnează.

Competența de comunicare profesională se definește prin gradul de stăpânire și utilizare a conținuturilor tematice din aria diverselor activităților profesionale existente, dar și a resurselor lingvistice și terminologice specifice celor trei zone din ansamblul limbajelor specializate, în vederea realizării unor sarcini și activități comunicative.

Prin raportare la relația dintre limba comună și limbajele specializate, dar și la nivelurile diferite de specializare ale acestora (vizibile prin cele trei zone de specializare terminologică ale reprezentării propuse de Guy Rondeau), învățarea unei limbi ca instrument pentru instruirea într-un anumit domeniu de activitate, cu scopul formării unei competențe de comunicare profesională ridică, generează următoarea problemă: necesitatea delimitării subsansamblului limbajelor de specialitate care va permite cursantului independență de comunicare conform descriptorilor de nivel B1-B2 din *Cadrul european comun de referință pentru limbi*, pe baza activităților comunicative (producere, receptare, interacțiune și mediere) propuse.

6. Limbajele specializate în cadrul programelor de predare-învățare a unei limbi - Cazul programului de studiu *Anul pregătitor de limba română pentru cetățenii străini*

Anul pregătitor de limba română, ca program de predare-învățare a limbii române ca limbă străină, este destinat cetățenilor străini care aleg să urmeze cursurile universitare într-o instituție de învățământ din România. Misiunea acestui program o reprezintă pregătirea lingvistică pentru dobândirea competenței de comunicare lingvistică și a celei de comunicare profesională a studenților internaționali admiși în programe de studii de nivel universitar sau postuniversitar derulate în limba română.

Formula învățării românei ca limbă străină pe parcursul unui an de studiu distinct are o tradiție îndelungată, dar în prezent se află într-o continuă restructurare și reasezare conform cerințelor forurilor ce se ocupă de asigurarea calității în învățământ. Reorganizarea planului de învățământ și a conținuturilor în concordanță cu normativele *Cadrului european comun de referință pentru limbi* pune față-n față o viziune tradițională de organizare a Anului Pregătitor, utilizată până acum, cu o nouă perspectivă asupra acestui program de învățare a limbii române de către cetățenii străini.

Până în prezent acest program de studii urmărea, alături de dobândirea competenței generale de comunicare lingvistică în limba română, și pregătirea de specialitate în domeniul pentru care a optat studentul (prin discipline ale domeniului medical/economic/tehnice/umanist și prin disciplina lexic de specialitate, aferentă domeniului de studiu ales). În prezent, conform noului plan de învățământ, accesul spre specializare în cadrul anului pregătitor de limbă română se realizează exclusiv prin studierea limbajelor specializate aferente următoarelor domenii: matematică și științe ale naturii; științe inginerești; științe biologice și biomedicale; științe sociale; științe umaniste și arte; știința sportului și educației fizice. În acest context, formarea profesională a studenților nu reprezintă un obiectiv în sine, misiunea acestui program fiind centrată pe o componentă comunicațională, pragma-lingvistică, legătura cu viitoarea formare profesională a studenților fiind asigurată prin studierea limbajelor specializate. Această perspectivă se justifică prin următoarele aspecte:

1. obiectivul general al acestui program de învățare a românei ca limbă străină nu este formarea profesională, ci pregătirea lingvistică a cursantului pentru a folosi limba română ca instrument de comunicare într-un domeniu educațional și/sau profesional; în aceste condiții, insistența asupra unor conținuturi științifice fără a avea prechizite adecvate nu poate da randament;

2. direcția greșită de abordare a competenței de comunicare profesională: insistența asupra unor conținuturi științifice de specialitate (în absența unei familiarizări cu particularitățile de limbaj ale domeniului specializat) și plasarea în plan secund a activităților de învățare caracteristice limbajului specializat.

Desigur, dincolo de însușirea unei competențe de comunicare lingvistică în limba română, interesul cursanților se orientează spre formarea profesională viitoare, spre dezvoltarea unor competențe profesionale, însă, ca acest lucru să se poată realiza, existența competenței de comunicare lingvistică este esențială. Astfel, dezvoltarea competenței de comunicare profesională se poate realiza treptat, printr-un transfer dinspre conținuturile lingvistice specializate spre conținuturile științifice specifice unui anumit domeniu.

Competența de comunicare profesională pe care o urmărește studierea limbajelor specializate în cadrul programului de studii *Anul pregătitor de limbă română pentru cetățenii străini* se concretizează prin obiectivul general al acestei discipline: dobândirea competenței de comunicare profesională în limba română, la nivel intermediar (minimum B1, conform CECR), prin familiarizarea studenților cu particularitățile limbajului specializat și prin utilizarea integrată a conținuturilor specifice acestui domeniu profesional.

Obiectivele specifice prin care putem atinge acest obiectiv general sunt următoarele: însușirea de către studenții străini a elementelor specifice limbajului specializat; dezvoltarea capacității studenților de a transfera formele lingvistice din limba comună în limbajele specializate și din aceste limbaje spre limba comună; utilizarea pertinentă și corectă în actele de comunicare a unor elemente lexicale de bază ale unui ansamblu terminologic; valorificarea integrată a conținuturilor lingvistice (fonetică, vocabular, gramatică) în contexte de comunicare scrisă și orală adaptate unui anumit domeniu profesional; aprofundarea de către studenți a competențelor de receptare (înțelegerea textului scris, înțelegerea după auz) și de producere (scriere, exprimare orală) a textelor de specialitate, în limitele nivelurilor B1-B2, din CECRL; dezvoltarea potențialului interacțional al studenților printr-o adaptare corectă la diverse situațiile de comunicare profesională specifice domeniului studiat.

Considerăm că formarea și dezvoltarea competenței de comunicare profesională se poate realiza eficient printr-o serie de instrumente care facilitează încadrarea utilizatorului unei limbi într-un anumit domeniu profesional.

În final, vom prezenta, fără a intra în detalii (pe care intenționăm să le dezvoltăm într-o viitoare lucrare), câteva din aceste resurse de învățare, limitându-ne la domeniul științelor medicale, care se distinge printr-un aspect particular la nivelul limbajului specific - vehiculează un vocabular medical și farmaceutic extrem de vast: „este cel mai vast dintre vocabularele profesionale și s-a estimat că, în perioada studiilor, un student trebuie să rețină denumirile și semnificațiile unui număr de termeni echivalent cu cel necesar pentru învățarea a circa șase limbi străine” (Ochiuz *et alii* 2011, 15). În condițiile în care pentru un vorbitor nativ al românei acest limbaj reprezintă o sarcină dificilă, pentru persoanele care învață limba română este o adevărată provocare, necesitând un dublu efort: achiziția unui cod lingvistic nou și gestionarea în interiorul codului însușit a unui vocabular profesional foarte vast. Așadar, printre mijloacele utilizabile pentru însușirea competenței de comunicare profesională specifică domeniului științelor medicale pot fi amintite (vezi Flaișer 2011, 11-12; Ochiuz *et alii* 2011): delimitarea unui corpus primar de termeni necesari înțelegerii aspectelor elementare specifice domeniului medical (în arii tematice precum: structura anatomică a corpului uman - termeni anatomici; termeni simptomatici; termeni de diagnostic și de proceduri; termeni chirurgicali și terapeutici; clase de medicamente specifice; comunicare medicală); identificarea elementelor limbii comune care s-au terminologizat, pentru a face trecerea spre zona mitoniană și spre zona centrală a limbajului medical; explicarea aspectelor referitoare la polisemia și sinonimia unor termeni specifici domeniului medical; explicarea mecanismelor de formare a terminologiei medicale; abordarea lexicului medical din perspectivă interdisciplinară.

Bibliografie

- Bălănescu, Olga. 2001. *Texte și pre-texte. Introducere în pragmatic*. București: Ed. Ariadna 98.
- Bidu-Vrănceanu, Angela, Călărășu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela. 2005. *Dicționar de științe ale limbii*. București: Nemira.
- CECRL. 2003. *Cadrul european comun de referință pentru limbi. Învățare. Predare. Evaluare*, Diviziunea Politici lingvistice Strasbourg, traducere coordonată și revizuită de George Moldovanu. Chișinău: Tipografia Centrală.
- Flaișer, Mariana. 2011. *Introducere în terminologia medicală românească*. Iași: Editura Alfa.
- Ochiuz, Lăcrămioara, Popovici, Iuliana, Lupuleasa, Dumitru. 2011. *Terminologie medicală și farmaceutică*. Ediția a II-a. Iași: Polirom.
- Păduraru, Carmen. 2009. *Eugen Coșeriu. Contribuții la pragmatica lingvistică*. Iași: Editura Lumen.
- Plăcintar, Emilia. 2006. *Professional communication*. Cluj-Napoca: European Studies Foundation Publishing.
- Ploae-Hanganu, Mariana. 1992. *Terminologia și limba comună (Pentru o bază de date terminologice)*, în „Limba română”, XLI, nr. 9, p. 479-490.
- Rusu, Mina-Maria. 2009. *Competența de comunicare – perspective de abordare*, în „Limba română”, Chișinău, XIX, nr. 11-12, <http://www.limbaromana.md/>.